

פעילות לכיתה ט' בנושא שירה

צבעים / רחל

משחירה אדמה נחרשת,
פני המים – תכלת ואור,
מוריקה בשורת הדשא
בחגוי הגבעות, במסתור,
ורקפת צנועה מבקשת
להוריד על סלע אפר.

כסלו, תרצ"א

1. לפניכם 6 שורות הגזרות משיר. סדרו אותן על פי הסדר הנראה לכם ביותר.
2. כתבו מה היו שיקולי הדעת שלכם בסידור השורות. מה הנחה אתכם? על פי מה קבעתם את הסדר הזה דווקא?
3. קראו עכשיו את השיר השלם. כתבו, מה היו שיקולי הדעת של המשוררת שסדרה דווקא כך את רצף השורות בשיר.
4. כניסות רבות יש לכל שיר. ממש כמו לבית. בשיר הזה נכנס הפעם "בדרך הראשית". נטייל בו על פי רצף השורות הכרונולוגי, וננסה להבין את המשמעות.

"משחירה אדמה... המים תכולים... מוריק הדשא... רקפת מבקשת להוריד...."

א. המכנה המשותף לכל האובייקטים המוזכרים, שכולם לקוחים מתחום אחד והוא:

_____

ב. כל הפעלים מופיעים בזמן _____.

ג. כל הפעלים קשורים לקשת ה _____ . הצבע ה _____ . הצבע ה _____ .

הצבע ה _____.

ד. חשבו וכתבו מה ההבדל בין:

ה. משחירה לשחור? _____.

ו. מוריק לירוק? _____.

ז. מבקשת להוריד, לורוד? _____.

5. בעברית אין זמן של הווה נמשך, יש רק 'הווה'. שימו לב באיזה אופן יצרה המשוררת כעין "הווה נמשך" בשיר. לאיזו מטרה נקטה בצורת פועל כזאת?

6. התוכלו לשער מדוע סידרה הדוברת את האובייקטים בשיר (אדמה, מים, דשא, רקפת על סלע) בסדר הזה דווקא?

בחרו בתשובה הנראית לכם הנכונה ביותר:

- א. מהנמוך ביותר לגבוה יותר: אדמה- מים- דשא- רקפת- סלע.
- ב. על פי תהליך הצמיחה המתרחש בטבע: הזרע טמון באדמה, באים המים, מתחילה צמיחה עד לפריחה המלאה.
- ג. היא לא חשבה על כך כשכתבה את השיר.
- ד. א' וב'.
- ה. כל הנ"ל.

במבט ראשון נראה שהשיר מונה רשימה של אובייקטים ובמקביל מונה את הצבעים שלהם. הוא שונה משירים אחרים שפגשנו בכך שלא בולטת בו "החוויה" הרגשית.

7. בדרך כלל שיר נותן ביטוי לרגשות אישיים ולחוויה של הדובר. רבים משיריה של המשוררת רחל הם כאלו. "רק על עצמי לספר ידעתי" – כתוב בגוף ראשון, ומבטא את רגשות המשוררת. או השיר עקרה "בן לו היה לי". הביאו דוגמות נוספות לשירים שאתם מכירים, שיש בהם ביטויי רגשות או שהדובר מורגש בשיר.

8. בשיר "צבעים", דרך העיצוב של השיר מאוד מרוחקת, וכמו נעדרת את החוויה הרגשית, שבדרך כלל מאפיינת שירה. נוכחותו של הדובר איננה מורגשת בשיר. הדובר דומה לצלם המחזיק מצלמה ביד, והמצלמה מתעדת מה שנקלט בעין העדשה. כביכול הדובר/הצלם איננו מתערב.

התוכלו לשער לאן "נעלם" הדובר? האם באחת משורות השיר הוא בכל זאת "מתחבא" ומסתתר? מהי השורה הזו? העתיקו אותה למחברתכם.

9. שירי טבע רבים, משמשים "תיבת תהודה" לרגשות המשורר. המשורר משליך את המתחולל בתוך נפשו על מה שרואה בחוץ. הוא מתאר סערה אם הוא נסער, ויום נפלא ומלא אור אם הוא מאוהב. "השמיים בוכים" – מתארים את העצב של המשורר. "השמיים צוחקים" מתארים שמחה וסיפוק. לתופעה שירית זו אנו קוראים פרויקציה - השלכה. מתוך תיאורי הטבע שבשיר "צבעים", אלו רגשות פנימיים קיימים בנפש המשוררת? מהי החוויה השירית שלה? מה החוויה שביקשה לתאר בשיר צבעים?

10. לסיום: ערכו רשימה של כל הצבעים שאתם מכירים. מהו הצבע האהוב עליכם במיוחד? התרצו להוסיף לשיר שתי שורות פרי עטכם (משלכם) שיכללו בתוכן את הצבע האהוב עליכם?

בהצלחה

מטרות היחידה:

תוכנית הלימודים החדשה בספרות לכיתה ט' מחייבת לימוד שירים משל המשוררת רחל. המטרה שבוגר חטיבת הביניים יכיר בכל אחת משנות לימודיו בחטיבה, יוצר מרכזי אחד לפחות שהפך להיות חלק מליבת התרבות הישראלית (בשכבת ז' עגנון ונתן יהונתן, בשכבת ח' ביאליק ובשכבת ט' רחל ודליה רביקוביץ). התוכנית בשירת רחל, מציעה חמישה שירים, ביניהם השיר "צבעים". השיר נכתב בשנת 1931, והוא ממשיך את התימה של שיריה העוסקים באהבה לנוף ולארץ. בכל אחד מהשירים נלמד אמצעי אומנותי אחר, ועקרון מבני שונה.

אם התלמידים מתקשים לסדר את השורות כיוון שהמילים אינן מובנות להם, ניתן לצייד אותם במילון המסביר את אוצר המילים:
משחירה – נעשית שחורה
נחרשת – אדמה שחורשים אותה
מוריקה - נעשית ירוקה
בשורת הדשא – הדשא מתחיל לצמוח
חגווי הגבעות- בחריץ, בסדקים (גבעה – הר נמוך, תלולית קטנה)
להווריד - להיות ורודה

מילון המילים הוא הטרמה לקראת לימוד השיר. הוא תומך ומסייע. בסיום היחידה, כדאי ומומלץ מאוד לחזור למילון שניתן בהתחלה:
א. לבדוק האם פירושי המילים עכשיו נהירים יותר.

ב. לבדוק אם פירושי המילים ידועים עכשיו גם ללא עזרת המילון. (הזדמנות לתלמיד לאמוד את תהליך הלמידה שלו, דבר שלא נעשה מספיק בביה"ס, אלא עי המבחנים שהם קריטריון חיצוני ומאיים).

ג. לדון בבחירה של המשוררת לציין את הצבעים במבנה הלשוני הזה, שעובר לאורך כל השיר כחוט השני. מה תורמת הבחירה הזאת לשיר? במה היא שונה מציון צבע : שחור, ורוד, ירוק וכו'. יש התייחסות לכך גם בתוך המערך עצמו, אבל לאור התוספת של המילון, חשוב לקשר בין השניים. אפשר לממש לשמוע את רחש צמיחת הדשא, אפשר ממש לראות את התהליך של התחדדות הצבעים בטבע. ואין עונה מתאימה לכך יותר מהעונה הזו של השנה, כשהנגב לובש פלומה ירוקה והאדמה "נצבעת" באדום הכלנית ובורוד הרקפות....(סליחה על הגלישה...)

המלצות למורה:

1. השיר צבעים הוא שיר קצר ועל כן נוח לעבודה. מומלץ לחשוף אותו בפעם הראשונה לפני התלמיד כשהוא גזור לשש שורות. הבקשה לסדר אותו על פי ראות עיני התלמיד, הופכת את התלמיד למשורר בזעיר אנפין. בשלב הזה באמת לא חשוב על פי איזה עקרון יסודר השיר, ובלבד שהתלמיד יפעיל שיקול דעת עצמאי, כלשהו. ההתעסקות עם השורות הבודדות, הניסיון למצוא קשר הגיוני, יסוד מארגן, הניסוי והטעייה שלו, במיקום השורות השונות, חושפת את התלמיד למגוון אפשרויות של "סידור שיר" והוא לומד תוך כדי הרכבת "הפאזל", את העקרונות השונים האפשריים כגון, פיסוק, רצף רעיוני, עקרון סידורי, התפתחות ועוד. חיבור השיר משורותיו, מקרב אותו ללומד ויוצר סקרנות עצומה לדעת מה הסדר "הנכון". בכך נוצרת מוטיבציה רבה להמשך הלימוד.
2. בסעיף השני (2) במשימה למצוא קריטריונים לסידור השיר, לתלמידים חזקים אפשר לתת לעבוד באופן עצמאי. לתלמידים שיותר מתקשים, אפשר לתת את הקריטריונים הבאים שיבחרו מתוכם את העיקרון של ארגון הטקסט: סימני הפיסוק, מספר המילים בכל שורה, מהצבע החזק יותר אל הבהיר יותר, מהנמוך אל הגבוה, על פי תהליך הצמיחה בטבע, מהמוחלט אל הפחות ועוד.
3. בכל שלב אפשר לתת לתלמיד לצייר את השיר. תלמידים אוהבים מאוד לשלב אומנויות נוספות בלמידה, וזוכים לכך מעט מדי פעמים. כיוון שהשיר כל כך מוחשי באימאז'ים ובצבעוניות שבו (כשמו כן הוא) הוא מזמין גם התבוננות דרך ציור ובאמצעות הפיכתו לציור. בכך אנו נותנים מענה גם לסגנונות נוספים של למידה.
4. אם עובדים עם קבוצה של תלמידים, בפעילות האחרונה (11), אפשר לערוך תחרות מי מכיר יותר גוונים של צבעים. לצורך כך אפשר להצטייד מראש במילונים שונים, ולהתאמץ ולדלות שמות של צבעים שבדרך כלל פחות שכיחים ופחות מוכרים.